

at være en selvstændig kommunal enhed samlet og skrevet en sognehistorie, der gerne måtte tilskynde andre til at gå hen og gøre ligeså i deres sogne. Man mærker sig, at næsten alle kulturområder er kommet i søgelyset: oldtidslevn, kirken og præsterne, herregården Eskildstrup og dens ejers historie, sognets mølle gennem 300 år, landsbyliv indtil ca. år 1900, et lille afsnit om skolevæsenet fra 1742, da den første skole blev opført i Hjelmsømagle by, til 1901, da en gammel lærer havde svært ved at klare undervisningen i en overfyldt skole. Meget righoldigt er afsnittet »tiden, der fulgte«. Sneslev og Førslev blev i 1904 to selvstændige kommuner, som det var påtænkt allerede i 1860'erne. Videre fortælles der om sogneråd og sognerådvalg efter 1900, om erhvervsliv i sognet, om fattigvæsen og alderdomshjem, Sneslev skole og dens lærere, om sognets sygekasse og sygeplejeforening. Udførligt omtales andelsmejeriet »Brodal« (1889–1962) og Sneslev brugsforening (1874–1973); brugsens første leveår er forøvrigt ikke helt klarlagt. Forsamlingshus blev opført 1911, men længe forinden havde der været planer om dets oprettelse. »Livet udenfor arbejdstiden« får også sin omtale: gammel og nyere selskabelighed, politiske foreninger, sygekassefester, idrætsliv (gymnastikforening og boldklub blev sammensluttet i 1947). Menighedsrådet og dets virke 1904–73 skildres ret udførligt, et par af sognets mest fremtrædende mænd fra de sidste henved 100 år får deres biografi, og sognefogderne lige siden 1791 nævnes. Ganske jævnt, men måske dog symbolsk slutter J.E.H. med at skildre – nytårsaften.

Fridlev Skrubbeltrang

CARSTEN BREGENHØJ: HELLIGTREKONGERSLØB PÅ AGERSØ.
Socialt, statistisk og strukturelt. With an English Summary. Dansk folkemindesamlings skrifter 3. Akademisk Forlag. København 1974. 184 s. ill. + bilag, kr. 45.

Arkivar ved Dansk Folkemindesamling, mag.art. Carsten Bregenhøj, har udgivet en omarbejdet version af sit magisterspeciale, der bygger på en flerårig undersøgelse af helligtrekongersløbet på Agersø ud fra sociale, statistiske og strukturelle perspektiver. Hovedvægten er lagt på de teoretiske og metodiske aspekter, og i bogens centrale dele demonstreres den strukturelle teori og metodes anvendelse på et folkløstisk traditionsmateriale, der hidtil ikke er blevet gjort til genstand for videnskabelig udforskning her i landet.

Selve den undersøgte skik lader sig i korthed beskrive således: helligtrekongersaften, den 5. januar, går børn og voksne den dag i dag forklædte og maskerede rundt på besøg i andre folks huse og lader sig beværte og beskænke, alt imens de forsøger at holde deres identitet skjult for værtsfolkene, som på deres side gør hvad de kan for at gætte sig til den eller at afsløre den.

Bregenhøj opregner de indbyrdes afhængige traditionelle handlingsmønstre, som skikken består af:

- »1. Man forklæder sig og løber omkring.
- 2. Man modtager de udklædte.
- 3. Man er gæst hos nogen, med hvem man modtager de udklædte (eller løber).
- 4. Man har gæster, med hvem man modtager de udklædte (eller løber).«

På grundlag af sine undersøgelser hævder Bregenhøj, at helligtrekongersløbet har en tredobbelt funktion:

- »1. Skikken er en sikkerhedsventil for opsparede aggressioner eller frustrationer. (Man kan få afløb for sin nysgerrighed eller usikkerhed med hensyn til nyttilflyttede eller som nyttilflyttet, man kan klæde sig ud i det modsatte køns tøj, man kan gøre grin med »outsider-figurer«, man kan i samspillet anslå erotiske eller seksuelle strenge etc. Man kan opføre sig anderledes end normalt. Dette kan vi kalde den mental-hygiejniske funktion).
- 2. Skikken er en mekanisme for gensidig kontrol og accept. (Man kan besøge folk uden at have noget ærinde – de nye, eller fordi man selv er tilflytter – og se hvordan de bor, man viser sin accept af folk ved at besøge dem, man måler sin og andres prestige i antal omklædte, man negligerer festen, hvis man føler sig sat uden for, og man oplyser vinduer eller gårdsplads, hvis man gerne vil have besøg).
- 3. Skikken er en initiation af nye medlemmer, en slags optagelsesprøve. (Man besøger med forkærlighed nyttilflyttede for at se hvordan de reagerer, nyttilflyttede løber selv rundt for at prøve rollen som maskeret og derved lærer af de andres reaktioner).«

Det pointeres, at såvel værtsgrupperne som de udklædte opfører sig omvendt af det normale. Værtsfolkene har frisprog over for de maskerede. Øboerne lukkes ind ad hoveddøren, som om de var fremmede – i den normale dagligdag er hoveddøren lukket, og folk benytter køkkendøren, når de har et ærinde hos hinanden. Værtsfolkene spørger de indtrædende, hvor de kommer fra, som om det drejer sig om folk, der ikke er bosatte på øen. Blandt de udklædte er forklædning i det modsatte køns tøj meget almindelig.

Under helligtrekongersløbet befinder vi os altså i den omvendte verden.

Den engelske antropolog E. R. Leach har givet en strukturel forklaring på sammenhængen mellem menneskets opfattelse af tid og overgangsriter/maskeringsskikke i forbindelse med årscyklens og livscyklens højtider. Bregenhøj gør denne forklaring til sin egen ved at citere Leach, der siger, at »hvis man skal forstå, hvor nydeligt festivitas bringer orden i tiden, må vi betragte systemet som en helhed og ikke bare som isolerede fester.«

Leach viser, at mennesker »skaber« tid ved gennem fester at skabe intervaller i det sociale liv. Disse intervaller – dvs. festerne – har tre faser: 1. Men-

neskenes adskillelse fra det almindelige liv, de helliggøres eller »dør«. 2. Den almindelige sociale orden er sat ud af kraft, personerne er i en slags hellig tilstand. 3. Personerne bringes tilbage fra den hellige tid til den verdslige verden, de »genfødes«.

Disse tre faser svarer til, hvad Bregenhøj mener at finde i maskeringsskikke af helligtrekongertypen, og han gennemgår, hvad der ud fra en strukturel synsvinkel sker under helligtrekongersløbet og de dermed parallelle skikke på grundlag af egne feltundersøgelser og spørgeskemaundersøgelser samt de eksisterende sparsomme traditionsoptegnelser og når frem til følgende konklusion:

»I en hellig tid henvender kendte og dog anonyme, fremmede eller uigenkendelige personer eller væsner sig til en gruppe mennesker på en unormal eller bagvendt måde, der kan være positivt, positivt/negativt eller negativt ladet. Denne henvendelse, der sætter modtagergruppen i et gældsforhold, kræver et svar, en gengældelse eller modydelse, og så længe spillets regler er overholdt (eller huskes), er svaret altid positivt. Den unormale, bagvendte opførsel normaliseres ved denne rituelle modydelse, eller ved forsøg på en rituel menneskeliggørelse, dvs. ved modydelsen forsvinder væsnet eller det bliver menneskeliggjort, det genfødes. Mangel på eller nægtelse af modydelse (overholdelse af ritualen) vil ofte medføre straf eller repression, eller det vil føles beklæmmede, nedværdigende eller skamfuldt af dem, der undlader den eller forhindres i at give den. Den bedste sikring mod straf eller skam er gennem den udklædtes menneskeliggørelse.

Hvis vi nu skeler til Leach's terminologi og modellen for hele hverdag/festforløbet, kan vi formalisere ovenstående beskrivelse af interaktionen under helligtrekongersløbet til følgende primære bestanddele og igen oversætte den til vedstående model:«

Helligtrekongersløbets primære bestanddele

Helligtrekongermodellen

1. Helligtrekongersløbernes maskering	= Skjult identitet/bagvendt opførsel
2. Helligtrekongersløbernes besøg	= En gave eller en hilsen
3. De ikke-udklædtes gætterier, værternes demaskeringsforsøg	= Afsløring af identitet, reidentifikation/normalisering af opførsel
4. Traktering	= En gengave

Helligtrekongermodellen svarer så vidt jeg kan se ikke på alle punkter til virkeligheden eller til de konkrete forløb af de udklædtes besøg, idet værtsfolkernes demaskeringsforsøg ikke altid krones med held. Ethvert besøg resulterer i en eller anden form for traktement, som modtages om ikke andet så af rene høflighedsgrunde. Denne gave/gengaveproblematik indgår naturligvis også i helligtrekongersløbernes besøg i hjemmene, men kan efter min opfattelse ikke anses for at være central i helligtrekongersløbet. Pointen er netop, at den udklædte besøgende under hele forløbet forsøger at bevare sin identitet skjult, og værtsfolkernes traktering udgør et led i det sæt af handlinger og sproglige formuleringer.

ringer, gestus og gebærder, som afslørings-»spillet« består af. På et tidspunkt forlader de udklædte besøgende værtsfolkene, som ikke altid har afsløret eller efter besøget er i stand til efter diskussion og gæsteri at finde frem til deres identitet.

Personligt ville jeg nok anse det for mere frugtbart at studere helligtrekongersløbet og dermed beslægtede skikke som traditionelle ekstemporalspil og et af det folkelige dramas mange udtryksformer fremfor som helliggørelse gennem maskering, symbolsk død og genfødsel, gave og gengave osv.

Bregenhøj rejser i øvrigt også det interessante spørgsmål, hvorfor maskering og demaskering er nært forbundet med gaveudveksling, men er desværre ikke i stand til at give andet svar, end at det »ud fra en almindelig fornemmelse synes selvkært, at fest, fødsel og død er sammenknyttet med en udveksling af gaver.«

Opløsningen – »formaliseringen« – af skikken i »primære bestanddele« og oversættelsen til en »model« er på én gang det helt centrale og mest problematiske i Bregenhøjs undersøgelse, som prætenderer »at finde en eller anden form for *lovmassighed* i menneskeligt samspil.« Det teoretiske udgangspunkt for Bregenhøj kan aflæses af følgende udsagn:

»[Der er] i *alle mennesker* et sæt ens grundregler, et fælles program, der ubevidst strukturerer *alle menneskeskabte institutioner* [dvs. et i gruppen eller samfundet accepteret sæt af regler for samspil mellem mennesker]. Hvis samtlige af sindets ubevidste aktiviteter består i at danne former i deres eget billede, og hvis disse former er fundamentalt ens for alle sind, så er det nødvendigt og tilstrækkeligt at opfatte og forstå den ubevidste struktur, der ligger til grund for hver institution og hver skik [dvs. en i gruppen eller samfundet accepteret form for samspil mellem mennesker], for at komme til et fortolkningsprincip, der også er gyldigt for andre institutioner og skikke.

Dette vil i praksis blot sige, at vi kan have skikke, der i det ydre er højst forskellige, men som i virkeligheden udtrykker det samme. Det gør de, fordi de er skabt af mennesker, hvis hjerner i princippet er ens og derfor nødvendigvis må tænke i de samme baner, selv om tankernes indhold af forskellige grunde iklædes mangeartede ydre fremtrædelsesformer. Det vi blot skal forstå, for at indse dette, er, hvad det er for nogle ubevidste, tilgrundliggende tankemuligheder, der har skabt institutionerne. Kan vi finde dette for én skik, har vi fortolkningsgrundlaget for en række andre.«

Dette er altså Bregenhøjs trossætninger eller dogmer: mennesker tænker grundlæggende ens, men gør det blot forskelligt i den konkrete udformning! For at finde frem til de grundlæggende »universelle« strukturer, der determinerer alle handlinger og forløb, skal man blot abstrahere fra de faktiske variationer, udskille de »primære« forløb og oversætte disse til almene »modeller«. – Så en-

kelt er det, hvis man er en dygtig fortolker, der på forhånd (ud fra den strukturelle hypotese) ved, hvad man skal søge efter og »afdække«.

Bregenhøj er en dygtig og ivrig fortolker. Modellerne videreudvikles og bringes på forskellig vis i samklang med andre skikke, som Bregenhøj mener strukturelt set er de samme som helligtrekongersløbet. Agersøbs befolkning besvarer spørgeskemaer, kommer på hulkort og udsættes for diverse krydstabuleringer. Tabeller, diagrammer, bilag og meget andet fylder godt i bogen, og giver naturligvis læseren mulighed for at kontrollere Bregenhøjs sociologisk-statistiske metoder. Et sted indrømmer han, at »vi ... balancerer på grænsen af det testable«, men er på den anden side ikke i »tvivl om, at vi har opmærksomheden rettet i den rigtige retning.«

Bogens to væsentligste dele – den empiriske undersøgelse af Agersøboerne og helligtrekongersløbet dér og de mere teoretiske strukturelle overvejelser hænger imidlertid ret dårligt sammen. Dette skyldes formentlig, at Bregenhøj endnu ikke er nået tilstrækkeligt langt i sit ambitiøst anlagte forskningsarbejde i retning af »universelle« forklaringer på verdens orden og livets gang her på jorden.

Personligt stiller jeg mig stærkt tvivlende overfor den antagelse, at »sandheden« alene bør søges og kan findes gennem anvendelse af strukturelle tankebaner og metoder. Menneskets skiftende materielle vilkår og de til enhver tid herskende produktionsforhold lades således helt ude af betragtning som forudsætning for menneskelig interaktion og de kulturelle mønstre i det hele taget.

Bregenhøjs verdensbillede er udpræget statisk og fornægter muligheden for mere dybtgående sociale og kulturelle forandringer, fordi mennesker nu en gang for alle er skabt således, at de tænker »grundlæggende ens« og derfor handler efter disse mønstre. De kulturelle variationer anses som følge heraf for at være ret ligegyldige, hvis de ellers »passer« med den udfundne struktur. I de tilfælde, hvor virkeligheden fremtræder anderledes end strukturen, må virkeligheden, dvs. menneskene i en konkret situation, have »glemte« noget, som forskeren snildt vil være i stand til at rekonstruere ud fra sine modeller.

Bregenhøj giver ikke udtryk for megen videnskabelig tvivl eller usikkerhed. Personligt må jeg imidlertid udtrykke betænkelighed ved den nærmest fanatiske ensprogethed, der præger bogen. Forskningsarbejdet er stort anlagt og har været langvarigt. Spørgsmålet er, om forfatteren ikke havde været bedre tjent med at udskyde publiceringen, til der havde fundet en større afklaring og nuancering sted. På den anden side kan der næppe herske tvivl om, at forfatterens foreløbige forskningsresultater vil rejse en debat, som i hans fortsatte studier kan komme ham til gode, og af denne grund er det forståeligt og rimeligt, at bogen er publiceret på nuværende tidspunkt. En mere kritisk holdning – også overfor den sproglige fremlæggelse af stoffet – burde dog allerede på dette stadium have været mulig.

Karsten Biering